

**ЧАСТИНА II.
ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ
РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ**

РОЗДІЛ 5. МАКРОЕКОНОМІЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ

❖ Недоліки ринкового механізму

• Вади ринку

Хоча кращої альтернативи за ринкову економіку не існує, ця система також має недоліки, зокрема:

- ринкова система схильна до порушення ринкової рівноваги (нестійкі темпи економічного зростання);
- ринковий механізм не здатний забезпечити повної зайнятості та стабільного рівня цін;
- ринковий розподіл доходів є несправедливим;
- ринковий механізм стимулює виникнення недосконалих ринкових структур (монополізація економіки);
- ринковий механізм не розв'язує проблеми побічних наслідків (екстерналій) виробництва або споживання блага. Побічні наслідки — це вигоди або витрати, які одержують треті особи, що прямо не пов'язані з процесом купівлі-продажу благ. Їх також називають вигодами переливу та витратами переливу;
- ринкова економіка неспроможна визначити справедливую ціну на деякі природні блага. Через надмірне використання подібних благ окремими ринковими суб'єктами погіршуються умови життя та настають екологічні проблеми.

• Обмеження сфери дії ринкового механізму

Виробництво благ громадського вжитку

Ринковий механізм не стимулює фірми до виробництва благ громадського вжитку (національна

оборона, охорона правопорядку, боротьба з інфекційними хворобами, послуги маяка тощо), оскільки не володіє важелями, які б позбавляли певного індивіда можливостей ними скористатися. Причиною цього є неподільність громадських благ, тобто неможливість застосувати до їх користувачів принцип вилучення. Будь-хто може скористатися благом громадського вжитку, не заплативши за це. Саме тому фірми не мають економічних стимулів для їх виробництва.

- Діяльність організації

Дія ринкового механізму обмежена всередині фірми. Причиною цього є ієрархічна організація роботи будь-якої інституції: працівники зобов'язані виконувати розпорядження керівництва, дотримуватися посадових інструкцій та діяти в межах своєї компетенції тощо. Проте, альтернатива організаціям відсутня, оскільки їхня діяльність дозволяє зменшити трансакційні витрати економіки.

Штучні обмеження чинності ринку

Держава свідомо обмежує дію ринкового механізму для певних підприємств чи навіть галузей економіки шляхом надання їм державних дотацій та фінансування. Ці обмеження називають штучними, оскільки за інших рівних обставин такі фірми чи галузі можуть працювати на засадах ринкової конкуренції.

Вади та обмеження дії ринку є підставою для державного втручання в економіку. І хоча для коригування недоліків ринкового механізму уряд може застосовувати сучасний макроекономічний інструментарій, однак це зовсім не означає, що держава

в змозі усунути всі ринкові недоліки, і що «ціна» такого коригування не буде вищою від проблеми, яку намагалися розв'язати в такий спосіб, адже державне регулювання економіки має низку побічних наслідків.

•• Економічні кризи: причини та наслідки

• Економічні коливання

Однією з вад ринку є його схильність до порушення рівноваги, що виявляється в нестійких темпах економічного зростання (економічних коливаннях).

Економічні коливання — це періодична зміна (чергування економічних піднесень та спадів) обсягу національного виробництва, доходів та зайнятості, що пов'язані з неоднаковим рівнем ділової активності ринкових суб'єктів у різні періоди. Тому для пояснення економічних коливань уживають поняття ділового циклу.

• Діловий цикл

Діловий (економічний) цикл — це періодичність піднесення та спадів обсягу національного виробництва на тлі загальної тенденції економіки до зростання. Окремі економічні цикли суттєво різняться між собою за тривалістю, натомість усі вони мають одні й ті самі фази.

Розрізняють чотири фази ділового циклу: піднесення, спад, вершина, дно (див. рис. 28, с.103).

У *фазі піднесення* сукупний попит та обсяг виробництва зростає, рівень безробіття знижується (на графіку відрізок піднесення — знизу догори).

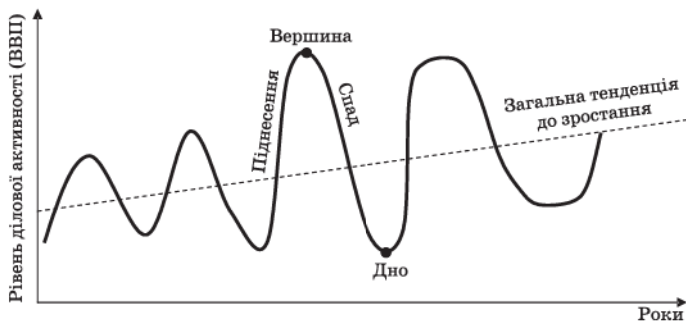


Рис. 28. Фази ділового циклу

У фазі спаду сукупний попит знижується, особливо на товари тривалого користування. Як наслідок, обсяг виробництва зменшується, а рівень безробіття зростає (на графіку відрізок спаду — згори донизу). Глибокий і тривалий спад називають *депресією*.

Найвищу точку піднесення називають *вершиною*. Вона демонструє ситуацію, коли економіка працює на повну потужність (обсяг реального ВВП перевищує потенційний ВВП) за повної зайнятості.

Найнижчу точку спаду називають *дном*, що демонструє ситуацію, за якої обсяг виробництва досягає найнижчого рівня, а рівень безробіття — найвищого. Початок піднесення, що настає за спадам, називають *пожвавленням*.

Піднесення та спад є основними фазами ділового циклу. Вони чергуються між собою. Тривалість кожного може бути різною залежно від того, які чинники є визначальними в певній фазі економічного циклу (див. схему 19, с. 104).

Більшість економістів вважають, що всі зовнішні чинники мають не прямий, а опосередкований